

PAWEŁ PRZEPIÓRA [25%]

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

ORCID iD: 0000-0002-3194-742X

MARCIN FRĄCZEK

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

ORCID iD: 0000-0002-0113-8015

PATRYK BRAMBERT

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

ORCID iD: 0000-0001-5320-5657

SZYMON PIASTA

naszsuchedniow.blogspot.com

POTENCJAŁ TURYSTYCZNY DAWNYCH OBIEKTÓW PRZEMYSŁOWYCH NA PRZYKŁADZIE SUCHEDNIOWA (WOJEWÓDZTWO ŚWIĘTOKRZYSKIE)

THE TOURISM POTENTIAL OF OLD INDUSTRIAL FACILITIES ON THE EXAMPLE OF SUCHEDNIÓW (ŚWIĘTOKRZYSKIE VOIVODESHIP)

Wstęp

Zagadnienia z zakresu wykorzystania zabytków industrialnych i postindustrialnych w rozwoju turystyki danego regionu są coraz częściej poruszane w wielu opracowaniach naukowych¹. Prace te najczęściej dotyczą dużych centrów przemysłowych, gdzie krajobraz industrialny jest bardzo wyraźny w przestrzeni miejskiej. Często jednak pomijane są mniejsze ośrodki, w których przemysł odgrywał równie dużą rolę. Za taki przykład może posłużyć Suchedniów.

To niewielkie miasto zlokalizowane jest w północnej części województwa świętokrzyskiego, w powiecie skarżyskim, około 30 km od Kielc (ryc. 1). Pod względem fizyczno-geograficznym miasto wraz z obszarem wiejskim tej miejsko-wiejskiej gminy w całości miesz-

¹ Zob. B. Goranczewski, K. Stąporek, *Turystyka industrialna na Górnym Śląsku*, „Young Sports Science of Ukraine” 2009, 5(4), s. 39–44; A. Kaczmarska, A. Przybyłka, *Wykorzystanie potencjału przemysłowego i poprzemysłowego na potrzeby turystyki. Przykład szlaku zabytków techniki województwa śląskiego*, „Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego Polskiego Towarzystwa Geograficznego” 2010, 14, s. 207–228; E. Ferensztajn-Galardos, R. Krajewska, J. Wojciechowski, *Turystyka przemysłowa jako wzmocnienie miejskiej bazy rekreacyjnej na przykładzie Gminy Miasta Radomia*, „Logistyka” 2015, 4, s. 3166–3171; M. Suszczewicz, *Dziedzictwo poprzemysłowe i techniczne województwa lubuskiego jako podstawa nowego regionalnego szlaku turystyczno-kulturowego*, „Turystyka Kulturowa” 2015, 5, s. 20–40.

czą się na Płaskowyżu Suchedniowskim², leżącym na północ od głównego pasma Gór Świętokrzyskich. Suchedniów w historycznych dokumentach posiadał również nazwy: Suchyniów, Suchiniów lub Sucheniów. Samo miasto leży w dolinie Kamionki, natomiast okolica pokryta jest gęstymi lasami, które są częścią Suchedniowsko-Oblęgarskiego i Sieradowickiego Parku Krajobrazowego. Na tym terenie zachowały się liczne ślady intensywnej eksploatacji rud żelaza, która miała miejsce w kilku ostatnich stuleciach³. Bogate złoża surowcowe oraz rozwijające się hutnictwo i metalurgia warunkowały intensywny rozwój Suchedniowa⁴.

Celem artykułu jest przedstawienie głównych walorów turystycznych Suchedniowa z uwzględnieniem obecnego stanu zagospodarowania przestrzennego. W pracy skupiono się przede wszystkim na określeniu potencjału turystycznego dawnej infrastruktury przemysłowej miasta, dodatkowo odnosząc się do tego typu zasobów w części wiejskiej gminy Suchedniów. Na potrzeby analizy uwzględniono przykłady dotychczas odrestaurowanych obiektów poprzemysłowych w Polsce i Europie, które pełnią m.in. funkcję turystyczno-rekreacyjną. Stanowiły punkt odniesienia do stanu zagospodarowania turystycznego podobnych obiektów na rozpatrywanym obszarze. Zwrócono uwagę na zmiany, jakie zaszły w przestrzeni miejskiej. Dążono również do ustalenia przemian społeczno-gospodarczych Suchedniowa.

Ryc. 1. Lokalizacja obszaru badań

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z CODGiK (dane dostarczyło przedsiębiorstwo MGGP Aero w ramach umowy nr GI-FOTO.703.44.2014).

² J. Kondracki, *Geografia regionalna Polski*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 270–278.

³ M. Pasek, *Od Suchyni – do Suchedniowa*, „Zeszyty Suchedniowskie” 1987, s. 7–13.

⁴ M. Janakowski, *Kuźnice nad Kamionką i Żarnówką. Suchedniowski akcent w rozwoju Staropolskiego Zagłębia Przemysłowego*, „Zeszyty Suchedniowskie. Historia” 2017, 2, s. 11–12.

W badaniu posłużono się materiałami archiwalnymi (różne dokumenty, mapy, fotografie), które zostały uzupełnione o dane statystyczne pozyskane z Tablic Wynikowych Stanu Ludności Urzędu Statystycznego w Kielcach i Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego (BDL GUS). Dolną granicę zakresu czasowego opracowania wyznaczyła druga dekada XIII w., a górną – 2018 r., przy czym uzupełnienie z zasobów statystyki publicznej dotyczyło okresu 1990–2016. Dane te zostały zestawione i poddane szczegółowej analizie pod względem zmian liczby ludności, liczby turystów korzystających z noclegów, jak również liczby podmiotów gospodarki narodowej, w tym mikroprzedsiębiorstw. Dobór zmiennych uwarunkowany był dostępnością pełnych danych liczbowych dla Suchedniowa, rejestrowanych w trybie ciągłym z okresu co najmniej 15 lat. Stan zagospodarowania turystycznego Suchedniowa wyrażono za pomocą obiektów noclegowych, rekreacyjnych i usługowo-handlowych.

Rozwój przemysłu

Najstarsze historyczne wzmianki o osadzie pochodzą z *Kodeksu dyplomatycznego Małopolski* z 1224 r., w kontekście pojawienia się Leszka Białego na wiecu w Suchedniowie⁵. Pierwsze natomiast informacje o kuźnicach na tym terenie pochodzą z 1510 r.⁶ Przetwarzały one rudę żelaza pozyskiwaną z pobliskich kopalni, co zapewniło osadzie wysoką rangę ośrodka górniczo-metallurgicznego w północnej części Gór Świętokrzyskich. Nie bez znaczenia było oczywiście usytuowanie miejscowości w samym środku Staropolskiego Okręgu Przemysłowego.

Czas bardzo ważnego awansu gospodarczego Suchedniowa przypadł na okres od początku XVI w. do końca XVIII w. Przy tym w rozwoju pierwotnej funkcji przemysłowej dużą rolę odegrały działania biskupów krakowskich, którym podlegały omawiane ziemie⁷. Powstawało wtedy coraz więcej kuźnic i blacharni napędzanych kołem wodnym. Materiały archiwalne wskazują, że zarówno w Suchedniowie, jak i jego najbliższych okolicach działało około 7 kuźnic położonych wzdłuż rzeki Kamionki⁸. Ich obecność wymuszała budowę na rzece systemu małej retencji w formie niewielkich stawów przemysłowych, które zaopatrywały te zakłady w energię poprzez wprawianie w ruch koła wodnego⁹.

Początkowo kuźniczą osadę zamieszkiwała niewielka liczba ludności, ale rozwijający się przemysł wymagał coraz większych zasobów siły roboczej. Pierwsza odnotowana war-

⁵ F. Piekosiński, *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*. [T. 1], 1178–1386, Akademia Umiejętności, Kraków 1876, s. 17.

⁶ S. Piasta, *Leksykon Suchedniowa*, Towarzystwo Przyjaciół Suchedniowa, Kielce 2012, s. 189–192; M. Janakowski, op. cit., s. 13–14.

⁷ Zob. J. Muszyńska, *Biskupi krakowscy rządcami dóbr sandomierskich (od połowy XV do połowy XVII wieku)*, [w:] *Kościół krakowski w życiu państwa i narodu polskiego*, red. A. Pankowicz, Papieska Akademia Teologiczna, Kraków 2002, s. 95–112.

⁸ K. Bielenin, *Starożytne górnictwo i hutnictwo żelaza w Górach Świętokrzyskich, Wydanie drugie, poszerzone i poprawione*, Kieleckie Towarzystwo Naukowe, Towarzystwo Przyjaciół Górnictwa, Hutnictwa i Przemysłu Staropolskiego w Kielcach, Kielce 1992, s. 12.

⁹ T. Kalicki, P. Przepióra, *Prace hydrotechniczne na Kamionce i ich wpływ na zagospodarowanie przestrzenne Suchedniowa i okolic*, „Zeszyty Suchedniowskie. Historia” 2018, 3, s. 69–70.

tość stanu jej zaludnienia pochodzi z 1662 r., informując o 72 mieszkańcach¹⁰. W XVIII w. kontynuowany – choć z początku na około 30 lat spowolniony kryzysem krajowej gospodarki – rozwój Suchedniowa, jako centrum zespołu przemysłowego klucza suchedniowskiego, sprzyjał napływowi robotników. W spisie ludności diecezji krakowskiej z 1787 r. zarejestrowano 236 suchedniowian¹¹. W 1789 r., kiedy państwo przejęło dobra biskupie, liczba mieszkańców wynosiła 187 osób¹².

Kolejne lata, zwłaszcza druga i trzecia dekada XIX w., wiązały się z coraz intensywniejszą rozbudową infrastruktury Suchedniowa. Dziś świadectwem tej przebudowy jest prostopadły układ ulic (zespolona sieć komunikacyjna) oraz pozbawione rynku centrum miasta. Z kolei w 1833 r. w Suchedniowie ustanowiono Zarząd Zakładów Górniczych Okręgu Wschodniego, co potwierdzało ówczesny wysoki status miejscowości¹³. W drugiej połowie XIX w. w warsztatach mechanicznych konspiracyjnie produkowano broń (działa, szable, kule i kosy). Wykorzystywali ją m.in. powstańcy styczniowi w 1863 r. W odwecie za ich zryw narodowowyzwoleńczy Rosjanie całkowicie spalili Suchedniów. Jednak ze względu na wysokie znaczenie przemysłowe osady zniszczona infrastruktura górnicza i metalurgiczna została szybko odbudowana.

W 1863 r. na badanym terenie liczba ludności osiągnęła poziom około 2,0 tys. osób. natomiast 17 lat później, w 1880 r. liczba ta wzrosła do 2,5 tys. osób¹⁴. W 1887 r. na terenie gminy mieszkało już nieco ponad 7,0 tys. osób¹⁵. Tak wyraźny, ponad trzykrotny wzrost populacji względem stanu z 1863 r., to w dużej mierze skutek pełnionej przez Suchedniów funkcji administracyjnej górnictwa staropolskiego.

Wraz z początkiem XX w. na terenie Suchedniowa oraz okolic było już zamkniętych wiele nieefektywnych kuźnic. Na ich pozostałościach powstały większe zakłady przemysłowe, w tym jeden oparty na wydobywaniu i przetwórstwie innego niż rudy żelaza, lokalnego surowca mineralnego, czyli Fabryka WYROBÓW Kamionkowych „Marywil”¹⁶. Inny nowy zakład, tj. odlewnia żelaza i warsztaty mechaniczne Ludwika Starkego, zatrudniał od około 0,7 do 1,3 tys. robotników¹⁷. Oprócz dużych fabryk, na rzece nadal istniało kilka młynów zbożowych, które do pierwszej połowy XX w. były albo modernizowane,

¹⁰ *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym, opisana przez Adolfa Pawińskiego. Małopolska. Tom III*, [w:] *Źródła Dziejowe. Tom XIV*, Księgarnia Gebethnera i Wolffa, Warszawa 1886, s. 190, 196; *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym, opisana przez Adolfa Pawińskiego. Małopolska. Tom IV*, [w:] *Źródła Dziejowe. Tom XV*, Księgarnia Gebethnera i Wolffa, Warszawa 1886, s. 52a–59a; Z. Guldon, J. Wijaczka, *Rozwój przemysłu na tle przemian osadniczych w rejonie Skarżyska-Kamiennej do końca XVIII wieku*, [w:] *Szkice do historii. Skarżysko-Kamienna, Rada i Zarząd Miasta Skarżyska-Kamiennej, Skarżysko-Kamienna 1993*, s. 13.

¹¹ M. Janakowski, op. cit., s. 25.

¹² M. Pasek, op. cit., s. 9.

¹³ Ibidem, s. 12.

¹⁴ Ibidem, s. 9.

¹⁵ S. Piasta, op. cit., s. 201.

¹⁶ Zob. P. Przepióra, M. Frączek, G. Król, *Wpływ działalności przemysłowej na wybrane komponenty środowiska przyrodniczego w okolicach Suchedniowa*, [w:] *Człowiek a środowisko – wzajemne oddziaływanie*, red. J. Chmielewski, I. Zeber-Dzikowska, B. Gworek, Instytut Ochrony Środowiska – Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2016, s. 59–67.

¹⁷ A. Pasek, *Suchedniów w latach 1830–1918*, „Zeszyty Suchedniowskie” 1987, s. 19–20.

albo budowane od nowa w miejscu dawnych kuźnic. Pozostałe zaś przestarzałe oraz niewykorzystywane kuźnice i młyny popadły w ruinę. Dochodziło też często do ich rozbiórki, a elementy dawnej infrastruktury hydrotechnicznej można jeszcze odnaleźć w pobliżu rzeki¹⁸.

Pod względem demograficznym także pierwsza połowa XX w. była korzystna dla rozważanego obszaru. W 1921 r. liczba mieszkańców całej suchedniowskiej gminy wyniosła około 11,6 tys. osób¹⁹, 10 lat później – około 15,1 tys. osób, natomiast w roku wybuchu drugiej wojny światowej samą miejscowość zamieszkiwało przeszło 7,0 tys. osób²⁰.

W okresie powojennym przemysł w Suchedniowie był nadal oparty na funkcjonowaniu kilku większych zakładów. Jeden z nich reprezentowała Fabryka Urządzeń Transportowych „FUT Suchedniów” (FUT), która w momencie największej świetności zatrudniała ponad 1,2 tys. pracowników. Połączenie działalności przemysłowej i kompensacji demograficznej strat wojennych uwarunkowało systematyczny wzrost liczby ludności Suchedniowa aż do osiągnięcia maksimum zaludnienia pod koniec lat 80. XX w. W kolejnych dekadach zatem odnotowano następujące wartości liczby mieszkańców: w 1950 r. – 6,6 tys. osób, w 1960 r. – 7,9 tys. osób, w 1970 r. – około 8,7 tys. osób, a w 1988 r. – prawie 9,4 osób²¹. Należy w tym miejscu wspomnieć, że miejscowość ta dopiero w 1956 r. uzyskała prawa osiedla, a w 1962 r. otrzymała prawa miejskie, zyskując m.in. swoje aktualne granice administracyjne.

Niestety, wraz z postępującymi mechanizmami gospodarki wolnorynkowej w ostatniej dekadzie XX w., duże zakłady przemysłowe ośrodka przechodziły gruntowną restrukturyzację lub były likwidowane²². Elementem wieloaspektowych niekorzystnych przekształceń stała się liczba ludności, która od momentu zarejestrowania w 1993 r. drugiego maksimum zaludnienia do chwili obecnej generalnie odnotowywała tendencję spadkową, sytuując Suchedniów w fazie regresu demograficznego²³ (ryc. 2).

¹⁸ Zob. P. Przepióra, *Naturalne i historyczne zmiany zlewni Kamionki (Płaskowyż Suchedniowski) w subatlantyku*, praca doktorska, Kielce 2017; T. Kalicki, P. Przepióra, op. cit., 69–70.

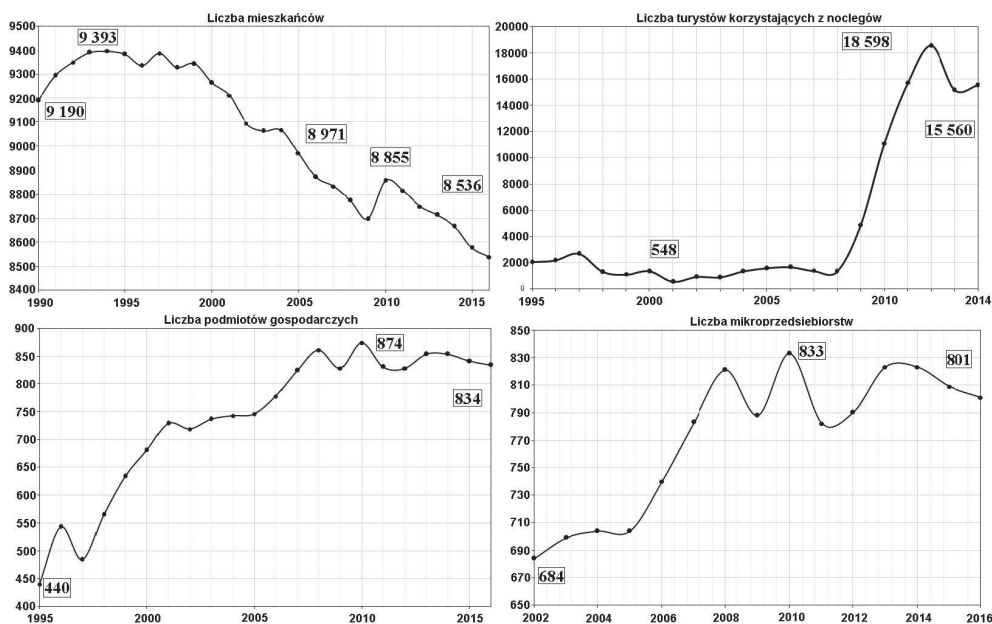
¹⁹ A. Włodarczyk-Mazurek, *Księga opisowa gminy Suchedniów, powiat kielecki [1925 r.]*, „Zeszyty Suchedniowskie. Historia” 2016, 1, s. 107.

²⁰ H. Radziejowska, A. Sułko, *Suchedniów w dwudziestolecie międzywojennym (materiały do historii osady)*, „Zeszyty Suchedniowskie” 1987, s. 23; A. Włodarczyk-Mazurek, Ż. Okła, *Księga opisowa gminy Suchedniów, powiat kielecki [1935 r.]*, „Zeszyty Suchedniowskie. Historia” 2017, 2, s. 212.

²¹ S. Piasta, op. cit., s. 201.

²² P. Brambert, P. Przepióra, S. Piasta, *Znaczenie Suchedniowa jako ośrodka przemysłowego województwa świętokrzyskiego w czasach historycznych i współcześnie*, „Zeszyty Suchedniowskie. Historia” 2018, 3, s. 97–98.

²³ P. Brambert, *Przemiany społeczno-demograficzne miejskiej sieci osadniczej województwa świętokrzyskiego w latach 90. XX wieku*, praca licencjacka, Kielce 2005, s. 39–40.

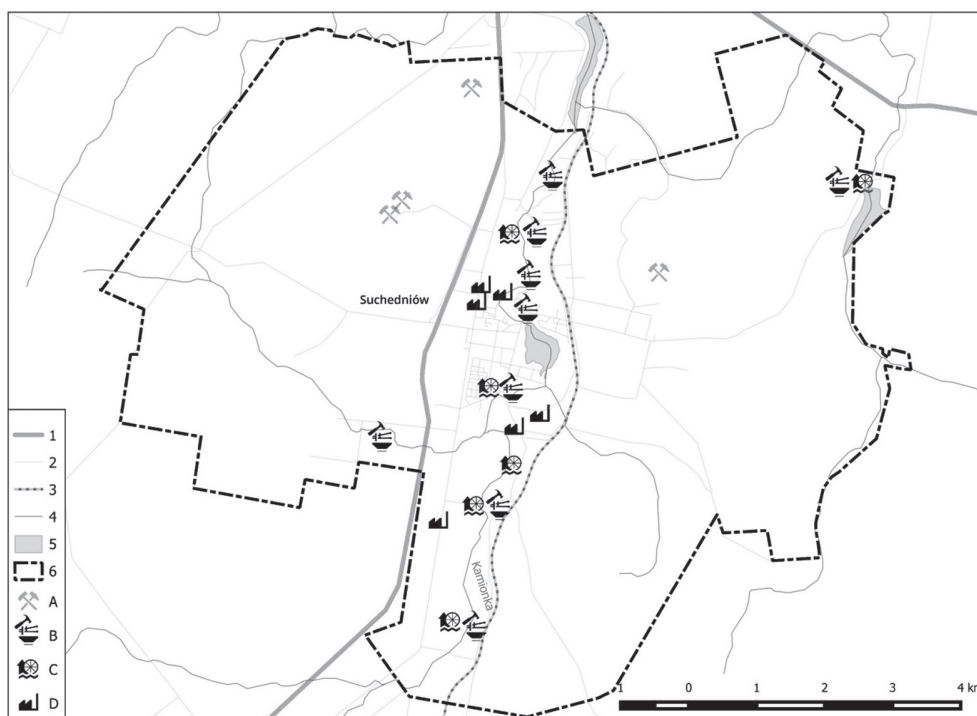

Ryc. 2. Zmiany zaludnienia (1990–2016), liczby turystów korzystających z noclegów (1995–2014), liczby podmiotów gospodarczych (1995–2016) i liczby mikroprzedsiębiorstw (2002–2016) w Suchedniowie
Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego.

Zanik dużego przemysłu nie oznaczał oczywiście całkowitego zahamowania przedsiębiorczości we współczesnym Suchedniowie. Na podstawie danych REGON²⁴ stwierdzono, że liczba podmiotów gospodarczych – w 95% mikroprzedsiębiorstw – wzrosła w latach 1995–2016 niemal dwukrotnie, tj. z poziomu 440 do 834 jednostek (por. ryc. 2). Odpowiednie maksymalne zasoby przedsiębiorstw wystąpiły w 2010 r. Jeśli chodzi o aktywność sektora przemysłowego, to w mieście zlokalizowały się dwie spółki z branży tworzyw sztucznych, czyli Kleen-Tex Polska i Plastinvest, a także Suchedniowska Fabryka Mebli Meblodex. Są one jednak nieporównywalnie mniejsze od fabryk działających w XX w.

W chwili obecnej na terenie gminy znajdują się opuszczone obiekty górnicze i przemysłowe, choć są w większości skupione w przestrzeni miejskiej (ryc. 3). Taka koncentracja przestrzenna dotyczy także obecnych zakładów, za wyjątkiem fabryki Meblodex umiejscowionej tuż przy wschodniej granicy gminy. Nieeksploatowane kamieniołomy występują w obrębie zalesionych obrzeży.

²⁴ Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego, Dane według dziedzin, lata 1995–2015, podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON.

Ryc. 3. Rozmieszczenie dawnych i współczesnych obiektów przemysłowych w gminie Suchedniów
 Legenda: 1 – droga szybkiego ruchu S7, 2 – drogi lokalne, 3 – linia kolejowa, 4 – rzeki, 5 – zbiorniki wodne, 6 – granice administracyjne; A – kamieniołomy i kopalnie, B – kuźnie, C – młyny wodne, D – większe zakłady przemysłowe (fabryki)

Źródło: opracowanie własne.

Rozwój turystyki i rekreacji

Zanim Suchedniów uzyskał prawa miejskie, znany był również jako ośrodek życia kulturalnego i popularne centrum letniskowe. Już na przełomie XIX i XX w. miejscowość chętnie odwiedzali turyści, a w okresie międzywojennym ich liczba znacząco wzrosła²⁵. Prężnie rozwijający się wówczas przemysł nie zakłócał wzrostu znaczenia funkcji turystycznej tego miejsca. Bardzo popularna była oferta noclegów w suchedniowskich willach. Pobliskie lasy były (i nadal są) cenione przez turystów ze względu na ich naturalny charakter²⁶.

Dalszy napływ turystów w XX w. przyczynił się do szybkiego rozwoju bazy noclegowej. Obecnie na terenie miasta funkcjonuje trzygwiazdkowy Camping 140, wyposażony w pole namiotowe. Jest on od wielu lat uznawany za jedno z najatrakcyjniejszych tego typu

²⁵ P. Brambert, op. cit., s. 35.

²⁶ A. Pasek, op. cit., s. 18.

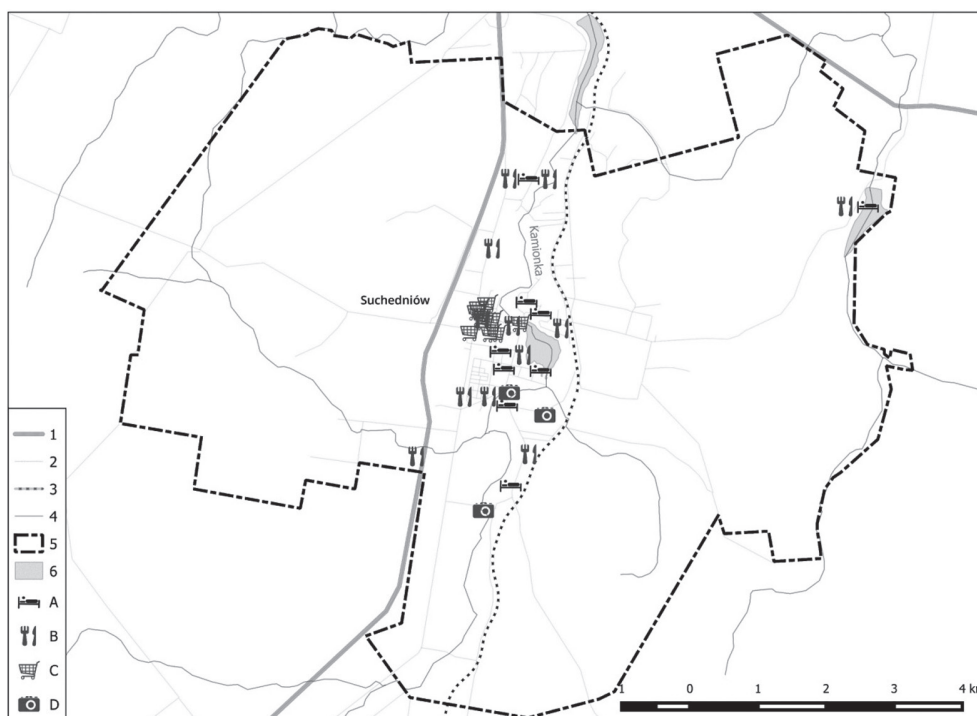
miejsc w kraju. Korzysta z niego około 2,5 tys. turystów rocznie, z czego 33% to goście zagraniczni. Kamping ten jest częścią Ośrodka Sportu i Rekreacji, na którego terenie znajdują się również korty tenisowe, siłownie plenerowe, kąpielisko oraz wypożyczalnia kajaków i rowerów wodnych. Ponadto w ostatnim dziesięcioleciu rozbudowana została baza hotelowa. Należą do niej przede wszystkim: dwugwiazdkowy Hotel „Świętokrzyski” z noclegami dla 100 osób (utworzony w 1969 r., a przebudowany w 2009 r.); trzygwiazdkowy Hotel „Paradiso” dla około 200 gości (otwarty w 2008 r.); trzygwiazdkowy Hotel „Stary Młyn” z około 30 miejscami (otwarty w 2014 r.), który mieści się w budynku po zabytkowym młynie z XIX w.

Lokalizacja wzdłuż szlaków komunikacyjnych oraz bliska odległość od kluczowych destynacji turystycznych regionu świętokrzyskiego sprawiły, że turyści wykorzystują Suchedniów jako bazę wypadową do interesujących lokalizacji, takich jak: Święta Katarzyna (dystans to 35 km), Starachowice (dystans to 30 km), Kielce (dystans to 30 km), Chęciny (dystans to 25 km). Świadczy o tym liczba korzystających z noclegów, ponieważ od momentu rozrostu wykazanej bazy hoteli wzrosła ona aż 14-krotnie, z poziomu 1,3 tys. osób w 2008 r. do 18,6 tys. osób w 2012 r. (por. ryc. 2). W dodatku był to nieprzerwany przyrost. Dla porównania w latach 1995–2008 średni stopień wykorzystania oferty noclegowej Suchedniowa nie przekraczał 1,5 tys. turystów rocznie. Wzmocnienie bazy noclegowej, gastronomicznej i rekreacyjnej to kluczowe zagadnienia uwzględniane w planach rozwojowych Suchedniowa.

Większość obiektów o turystycznym znaczeniu mieści się głównie w centrum badanego ośrodka (ryc. 4). Wyjątki stanowią: odrestaurowany młyn w Jędrowie oraz Mauzoleum Martyrologii Wsi Polskich w Michniowie – oba obiekty położone są na południe od strefy centralnej miasta.

Oprócz obiektów z zakresu zagospodarowania turystycznego na terenie miasta i gminy Suchedniów organizowane są różne cykliczne wydarzenia i imprezy masowe (np. wianki). Odbywają się również konferencje naukowe i promocje książek opisujących historyczne dziedzictwo Suchedniowa. Inicjatywy te są organizowane przez lokalne stowarzyszenia, we współpracy ze środowiskiem naukowym m.in. z historykami. Warto wyróżnić w tym względzie Stowarzyszenie Grupa Inicjatywna „Pod Prąd”, które np. w 2017 r. zrealizowało sesję naukową pt. „Kształtowanie industrialnego krajobrazu kulturowego osad górniczych na przykładzie Suchedniowa w XIX i na początku XX w.”. Mieszkańcy gminy mogą też włączać się w przedsięwzięcia promujące lokalne dziedzictwo historyczne i kulturowe, które podejmowane są przez Stowarzyszenie „LGD – Wokół Łysej Góry” – Suchedniów współtworzy je wraz z sześcioma innymi gminami województwa²⁷.

²⁷ P. Brambert, I. Kiniorska, *Aktywność społeczności wiejskiej w ramach funkcjonowania Lokalnych Grup Działania w województwie świętokrzyskim*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica” 2018, 32, s. 89–107.

Ryc. 4. Rozmieszczenie głównych obiektów o znaczeniu turystycznym w gminie Suchedniów

Legenda: 1 – droga szybkiego ruchu S7, 2 – drogi lokalne, 3 – linia kolejowa, 4 – rzeki, 5 – zbiorniki wodne, 6 – granice administracyjne; A – baza noclegowa, B – obiekty gastronomiczne, C – obiekty usługowo-handlowe, D – obiekty o znaczeniu historyczno-kulturowym

Źródło: opracowanie własne.

Dyskusja

Suchedniów jest miastem o przemysłowej genezie, gdzie górnictwo i hutnictwo było motorem napędowym rozwoju gospodarczego. Jednak intensywna industrializacja nie wpłynęła negatywnie na rozkwit sektora turystyki i rekreacji, bazującego na docenianym przez przyjezdnych górzystym krajobrazie, z terenami leśnymi. Podczas gdy miał miejsce poważny kryzys przemysłu, zwłaszcza w połowie XX w., to turystyka i rekreacja warunkowały rozwój miejscowości. Dzięki temu zaistniały nowe możliwości zagospodarowania przestrzennego miasta. Porzucona infrastruktura przemysłowa w kilku przypadkach posłużyła do budowy obiektów turystycznych, noclegowych, a nawet usługowo-handlowych.

Najbardziej znaną przestrzeń poprzemysłową, która została ponownie zagospodarowana do innych celów, przedstawia obiekt hotelowy Stary Młyn. Jak wspomniano wcześniej, zlokalizowany został w dawnym budynku gospodarczym młyna wodnego, przy ulicy Berezów, wchodzącym w przeszłości w skład majątku Gustawa Herlinga-Grudzińskiego

(fot. 1A). Stary Młyn to doskonały przykład prawidłowego zagospodarowania tego rodzaju składowej architektury. Jest rozpoznawalnym i wyjątkowym zabytkiem (fot. 1B), a jednocześnie ważnym elementem zaspokajającym podstawowe potrzeby turystów.

Fot. 1. A) Stary Młyn Herlingów-Grudzińskich na początku XX w. (fot. archiwum S. Piasta²⁸), B) Hotel „Stary Młyn” współcześnie (fot. P. Przepióra)

Nie jest to jedyny młyn na Ziemi Suchedniowskiej, któremu w ostatnim czasie przywrócono świetność. Drugi z nich to młyn wybudowany w ubiegłym stuleciu na fundamentach dawnej kuźnicy w okolicy Jędrowa²⁹. W 2017 r. został on wykupiony i odrestaurowany przez osoby prywatne. Odnowiono infrastrukturę hydrotechniczną młyna, jak również wewnątrz budynku gospodarczego, który teraz służy jako dom mieszkalny. Jest to bardzo interesujące przedsięwzięcie, zwłaszcza że obecni właściciele zmienili ten obiekt w swego rodzaju mały skansen, który budzi coraz większe zainteresowanie nie tylko okolicznych mieszkańców, ale i turystów.

Podobna rewitalizacja budynków przemysłowych jest także widoczna w przypadku zespołu fabrycznego po upadającym pod koniec lat 90. XX w. największym w mieście zakładzie pracy, tj. FUT Suchedniów. Aczkolwiek jego budynki nie pełnią bezpośrednio funkcji turystycznej. W głównym budynku administracji fabryki, przy ulicy Fabrycznej, od 2001 r. mieści się siedziba Urzędu Miasta i Gminy Suchedniów. Z kolei wymieniana spółka Kleen-TEX Polska przejęła na potrzeby produkcji jedną z hal FUT-u. Ponadto pozostałe hale produkcyjne zostały w 2017 r. przebudowane w Centrum Handlowe „FUT Park”, aby móc zapewnić mieszkańcom, ale też turystom, bezpośredni dostęp do różnorodnych obiektów handlowych czy usługowych (małe i średnie podmioty gospodarcze, sieci handlowe).

Z drugiej strony istnieją w Suchedniowie miejsca przemysłowe, dla których od momentu zaniechania produkcji nie określono nowej funkcjonalności. Taki niechlubny przykład zmarnowanego potencjału reprezentuje nieczynny od 2013 r. kompleks fabryczny Zakładu Wytwarzania Kamionkowych „Marywil” (Zakład nr 1) – (fot. 2A). Znajduje się on w centrum miasta, a jego historia liczy już 94 lata. Stanowi charakterystyczny punkt Suchedniowa,

²⁸ <https://naszsuchedniow.blogspot.com> [10.01.2019].

²⁹ *Wydarzenia, miejsca, spotkania. 55 lat miasta Suchedniowa*, red. K. Galczyńska-Szymczyk, Urząd Miasta i Gminy w Suchedniowie, Suchedniów 2017, s. 138–139.

którego kluczowym obiektem jest dominanta w krajobrazie tej części ośrodka – komin. Wykorzystuje się go jedynie w celach wzmocnienia zasięgu infrastruktury telekomunikacyjnej (fot. 2B). Cały teren przejął prywatny inwestor. Zrównał on z ziemią większość budynków gospodarczych (fot. 2C i D), zapewne w celu uniknięcia zbędnych kosztów związanych z płaceniem podatków. Pozostał jedynie budynek hali produkcyjnej, który przebudowano na magazyn.

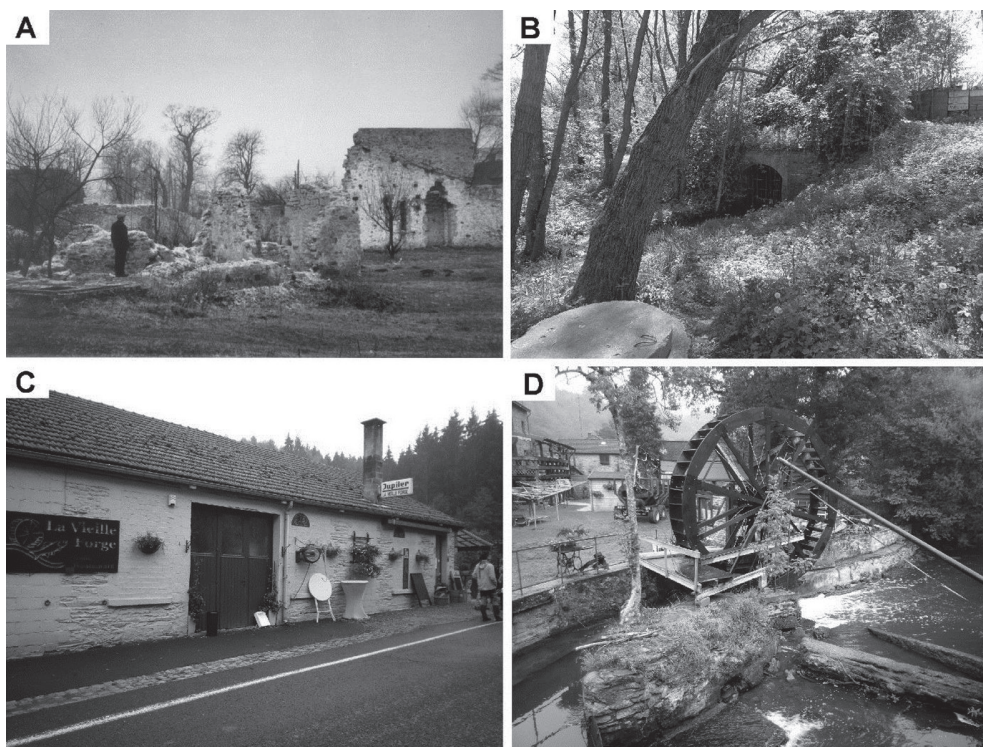
Fot. 2. A) Marywil na początku XX w.³⁰, B) obiekt w 2018 r. (fot. P. Przepióra), C) i D) wnętrze hali produkcyjnej przed rozbiórką w 2015 r. (fot. archiwum S. Piasta³¹)

W południowo-wschodniej części Suchedniowa mieszczą się kolejne hale produkcyjne Marywila, które powstały w latach 60. XX w. Wraz z upadkiem przedsiębiorstwa one też zostały opuszczone. Oba zespoły fabryczne mogłyby przysłużyć się dalszemu rozkwitowi turystyki w Suchedniowie, pełniąc rolę np. hoteli, miejsc kulturalno-rozrywkowych, galerii sztuki czy lokalizacji handlu i usług. Inspiracji nie trzeba szukać daleko. W Łodzi w 2006 r. otwarto centrum handlowo-usługowo-rozrywkowe Manufaktura, powstałe na terenie fabryki Izraela Poznańskiego (XIX w.). Obiekt został przebudowany w taki sposób, by zachował on swój oryginalny charakter. Oczywiście, potrzebne są do tego duże zasoby kapitału, ale w perspektywie przyciągnięcia kolejnych rzeszy turystów mogłaby ta inicjatywa stać się dobrym i opłacalnym rozwiązaniem. Towarzyszyć musiałby temu – związany z dziedzictwem kulturowym miejsca – interesujący i oryginalny produkt turystyczny.

³⁰ S. Piasta, op. cit., s. 443–444.

³¹ <https://naszsuchedniow.blogspot.com> [10.01.2019].

Suchedniów posiada jeszcze kilka zapomnianych, lecz interesujących zabytków, które mogłyby stać się doskonałymi obiektami turystycznymi, o dużym znaczeniu historyczno-kulturowym. Należą do nich w pierwszym rzędzie ruiny XIX-wiecznej kuźnicy Baltazarek, która okres świetności przeżywała, gdy działał na tym terenie Stanisław Staszic. Zlokalizowana jest w pobliżu rzeki, niedaleko dawnej zabudowy FUT-u. Do pozostałości należą fragmenty murów (fot. 3A) oraz odpływu kanału prowadzącego bezpośrednio do Kamionki (fot. 3B). Obiekt jest w bardzo złym stanie i nie są prowadzone na nim żadne prace konserwatorskie.

Fot. 3. A) Ruiny kuźnicy Baltazarek w Suchedniowie pod koniec XIX w. (fot. archiwum S. Piasta³²), B) stan ruin w 2014 r., C) i D) budynek po dawnej kuźnicy przebudowany na restaurację La Vieille Forges w 2018 r., Les Forges, Belgia (fot. P. Przepióra)

W innych częściach Europy takie zabytki stają się doskonałym miejscem pod nowe inwestycje. Jako wzór może w tym przypadku posłużyć budynek gospodarczy innej dawnej kuźnicy, który został przebudowany na obiekt gastronomiczny. Chodzi o restaurację La Vieille Forge, w miejscowości Les Forges, w Belgii. Zachowane elementy infrastruktury hydrotechnicznej posłużyły jako dodatkowy walor turystyczny dla odwiedzających ją gości (fot. 3C i D). W Suchedniowie, tak jak w Les Forges, dziedzictwo przemysłu

³² <https://naszsuchedniow.blogspot.com> [10.01.2019].

hutniczego jest niezwykle wyraźne. Jest to bardzo dobra okazja do autopromocji, która zachęci turystów do odwiedzania takich miejsc. Byłby to wtedy malowniczo położony punkt na mapie turystycznej miasta. W dodatku jako przykłady można wymienić jeszcze wiele innych, podobnych obiektów z całego świata. We włoskim Bergamo znajduje się odrestaurowana i udostępniona turystom stara kuźnica Teveno Forge. W miejscowości Cirava, na terenie Łotwy, istnieje zabytkowy młyn. Z kolei w Singapurze, nad rzeką o tej samej nazwie, usytuowany jest The Warehouse Hotel, który powstał w skrupulatnie odrestaurowanych budynkach służących do końca XIX w. jako magazyny przy ważnym regionalnym szlaku handlowym.

Podsumowanie

Od momentu powstania Suchedniowa to przemysł odgrywał wiodącą rolę w jego rozwoju społeczno-gospodarczym, zwłaszcza w okresie, kiedy w zachodniej części Staropolskiego Okręgu Przemysłowego dominowało górnictwo i hutnictwo. Z początkiem XX w. miejsce mniejszych zakładów zajęły duże fabryki. Obecnie turystyka i rekreacja wyparła przemysł, stając się głównym filarem rozwoju lokalnego. Poza tym ośrodek odnotowuje zgodnie z krajowymi tendencjami przekształcenia lokalnej gospodarki wywołane w głównej mierze zwiększoną aktywnością małych i średnich przedsiębiorstw o różnym profilu działalności.

Od końca XIX w. do połowy XX w. przemysł oraz turystyka miały dominujące znaczenie w rozwoju Suchedniowa, jednocześnie nie wykluczając się nawzajem. W latach 90. XX w. postępujący zanik przemysłu spowodował pewne ukierunkowanie się władz oraz mieszkańców miasta na wykorzystanie innych mocnych stron rozpatrywanego obszaru. Należy do nich m.in. dogodna lokalizacja w przestrzeni regionu oraz malowniczy leśny krajobraz. Z drugiej strony, osłabiają ich oddziaływanie słabe strony obszaru, do których głównie zalicza się niedostateczną promocję walorów turystycznych czy zaniedbania lub brak inwestycji w odniesieniu do zachowania zabytkowej infrastruktury poprzemysłowej Suchedniowa.

Lokalny rynek skoncentrował się zatem na rozwinięciu sektora turystyczno-rekreacyjnego. Rezultaty tych przedsięwzięć widoczne są aktualnie w zagospodarowaniu określonych przestrzeni. Istnieją m.in. hotele, punkty gastronomiczne, miejsca rekreacji oraz wypoczynku. Ta podaż – w powiązaniu z walorami turystycznymi Suchedniowa i okolic – uwarunkowała bardzo wysoki popyt turystów, co odzwierciedlają dane statystyczne.

Liczne zabytki z czasów intensywnego rozwoju przemysłu zachowały się w postindustrialnym krajobrazie kulturowym pierwotnej osady górniczej. W ten krajobraz wliczają się obiekty z różnych epok np. budynki dawnych młynów, ruiny kuźnic i pozostałości dużych hal produkcyjnych. Pobliskie lasy bogate są w ślady po dawnej działalności górniczej – szyby górnicze, kamieniołomy. Jednak należy stwierdzić, że nie wszystkie z zachowanych zabytków, cennych pod kątem dziedzictwa kulturowego, zostały zrewitalizowane i zagospodarowane na nowo, np. jako hotele czy restauracje. Podlegają one niestety

dalszemu niszczeniu na skutek: zapomnienia, zaniechania w związku z brakiem środków finansowych, nieodpowiedniego sposobu ich obecnego zagospodarowania. Historyczna, oryginalna substancja Suchedniowa może ulec bezpowrotnej degradacji.

Wnioski

Suchedniowska industrialna zabudowa przy odpowiednich inwestycjach ma szansę stać się kluczowym elementem dalszego rozwoju turystycznego miasta oraz jego okolic. Niezbędna jest w tej kwestii silna determinacja i inicjatywa miejscowej społeczności oraz samorządowców, aby wskazaną determinantę wykorzystać w pełni, zachowując dziedzictwo kulturowe dla przyszłych pokoleń. Potrzebna jest przede wszystkim chęć władz szczebla lokalnego na przekierowanie sił i środków finansowych w celu ratowania zapomnianych obiektów z okresu działalności Staropolskiego i Centralnego Okręgu Przemysłowego. Stanowią one niezwykle interesujący dla turystów komponent krajobrazu górniczego i przemysłowego miasta i okolic. Aby taki kierunek rozwoju turystyki mógł w pełni zaistnieć, należy uświadamiać w pierwszym rzędzie mieszkańców Suchedniowa, że dziedzictwo to jest bardzo cenne. Posiadając za przykłady zagraniczne dowody takiego materialnego dziedzictwa, należy wykazywać, iż ponowne zagospodarowanie obiektów poprzemysłowych przynosi wymierne korzyści finansowe, a także kulturowe dla całego miasta, a co za tym idzie – regionu.

Bibliografia

- Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego, 2018, Dane według dziedzin, lata 1995–2016.
- Bielenin K., *Starożytne górnictwo i hutnictwo żelaza w Górach Świętokrzyskich. Wydanie drugie, poszerzone i poprawione*, Kieleckie Towarzystwo Naukowe, Towarzystwo Przyjaciół Górnictwa, Hutnictwa i Przemysłu Staropolskiego w Kielcach, Kielce 1992.
- Brambert P., *Przemiany społeczno-demograficzne miejskiej sieci osadniczej województwa świętokrzyskiego w latach 90. XX wieku*, praca licencjacka, Kielce 2005.
- Brambert P., Kiniorska I., *Aktywność społeczności wiejskiej w ramach funkcjonowania Lokalnych Grup Działania w województwie świętokrzyskim*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica” 2018, 32.
- Brambert P., Przepióra P., Piasta S., *Znaczenie Suchedniowa jako ośrodka przemysłowego województwa świętokrzyskiego w czasach historycznych i współcześnie*, „Zeszyty Suchedniowskie. Historia” 2018, 3.
- Ferensztajn-Galardos E., Krajewska R., Wojciechowski J., *Turystyka przemysłowa jako wzmocnienie miejskiej bazy rekreacyjnej na przykładzie Gminy Miasta Radomia*, „Logistyka” 2015, 4.
- Goranczewski B., Stąporek K., *Turystyka industrialna na Górnym Śląsku*, „Young Sports Science of Ukraine” 2009, 5(4).
- Guldon Z., Wijaczka J., *Rozwój przemysłu na tle przemian osadniczych w rejonie Skarżyska-Kamiennej do końca XVIII wieku*, [w:] *Szkice do historii. Skarżysko-Kamienna*, Rada i Zarząd Miasta Skarżyska-Kamiennej, Skarżysko-Kamienna 1993.

- Janakowski M., *Kuźnice nad Kamionką i Żarnówką. Suchedniowski akcent w rozwoju Staropolskiego Zagłębia Przemysłowego*, „Zeszyty Suchedniowskie. Historia” 2017, 2.
- Kaczmarek A., Przybyłka A., *Wykorzystanie potencjału przemysłowego i poprzemysłowego na potrzeby turystyki. Przykład szlaku zabytków techniki województwa śląskiego*, „Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego Polskiego Towarzystwa Geograficznego” 2010, 14.
- Kalicki T., Przepióra P., *Prace hydrotechniczne na Kamionce i ich wpływ na zagospodarowanie przestrzenne Suchedniowa i okolic*, „Zeszyty Suchedniowskie. Historia” 2018, 3.
- Kondracki J., *Geografia regionalna Polski*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Muszyńska J., *Biskupi krakowscy rządcami dóbr sandomierskich (od połowy XV do połowy XVII wieku)*, [w:] *Kościół krakowski w życiu państwa i narodu polskiego*, red. A. Pankowicz, Papieska Akademia Teologiczna, Kraków 2002.
- Pasek A., *Suchedniów w latach 1830–1918*, „Zeszyty Suchedniowskie” 1987.
- Pasek M., *Od Suchyni – do Suchedniowa*, „Zeszyty Suchedniowskie” 1987.
- Piasta S., *Leksykon Suchedniowa*, Towarzystwo Przyjaciół Suchedniowa, Kielce 2012.
- Piekosiński F., *Kodeks dyplomatyczny Małopolski. [T. 1], 1178–1386*, Akademia Umiejętności, Kraków 1876.
- Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym, opisana przez Adolfa Pawińskiego. Małopolska. Tom III*, [w:] *Źródła Dziejowe. Tom XIV*, Księgarnia Gebethnera i Wolffa, Warszawa 1886.
- Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym, opisana przez Adolfa Pawińskiego. Małopolska. Tom IV*, [w:] *Źródła Dziejowe. Tom XV*, Księgarnia Gebethnera i Wolffa, Warszawa 1886.
- Przepióra P., *Naturalne i historyczne zmiany zlewni Kamionki (Płaskowyż Suchedniowski) w subatlantyku*, praca doktorska, Kielce 2017.
- Przepióra P., Frączek M., Król G., *Wpływ działalności przemysłowej na wybrane komponenty środowiska przyrodniczego w okolicach Suchedniowa*, [w:] *Człowiek a środowisko – wzajemne oddziaływanie*, red. J. Chmielewski, I. Żeber-Dzikowska, B. Gworek, Instytut Ochrony Środowiska–Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2016.
- Radziejowska H., Sułko A., *Suchedniów w dwudziestoleciu międzywojennym (materiały do historii osady)*, „Zeszyty Suchedniowskie” 1987.
- Suszczewicz M., *Dziedzictwo poprzemysłowe i techniczne województwa lubuskiego jako podstawa nowego regionalnego szlaku turystyczno-kulturowego*, „Turystyka Kulturowa” 2015, 5.
- Włodarczyk-Mazurek A., *Księga opisowa gminy Suchedniów, powiat kielecki [1925 r.]*, „Zeszyty Suchedniowskie. Historia” 2016, 1.
- Włodarczyk-Mazurek A., Okła Ż., *Księga opisowa gminy Suchedniów, powiat kielecki [1935 r.]*, „Zeszyty Suchedniowskie. Historia” 2017, 2.
- Wydarzenia, miejsca, spotkania. 55 lat miasta Suchedniowa*, red. K. Gałczyńska-Szymczyk, Urząd Miasta i Gminy w Suchedniowie, Suchedniów 2017.

Źródła internetowe

<https://bdl.stat.gov.pl/BDL/dane/podgrup/temat> [30.06.2018].

<https://naszsuchedniow.blogspot.com> [10.01.2019].

Streszczenie

Suchedniów to niewielkie miasto zlokalizowane w północnej części województwa świętokrzyskiego, w powiecie skarżyskim, około 30 km od Kielc. Ośrodek swoje początki zawdzięcza bogatym złożom surowców oraz rozwijającemu się hutnictwu żelaza. Gdy przemysł oparty na wytopie żelaza upadł, w jego miejsce pojawiły się inne obiekty przemysłowe, które zatrudniały setki pracowników. Na przełomie XX i XXI w. odnotowano wyraźny zanik przemysłu na rzecz rozwijającej się w tym regionie turystyki, zwłaszcza wypoczynkowej. Wskazuje na to m.in. rozwijająca się infrastruktura noclegowa. Bogata historia miejscowości jako prężnego centrum przemysłowego oraz liczne ślady z tego okresu w formie porzuconej infrastruktury kuźnic lub większych fabryk mogą posłużyć do ukierunkowania i dalszego rozwoju turystyki poprzez właściwe zagospodarowanie tych obiektów w Suchedniowie. Trend, jakim jest turystyka industrialna, stanowi doskonały sposób na zagospodarowanie historycznych obiektów przemysłowych, pamiętających czasy Staropolskiego czy Centralnego Okręgu Przemysłowego.

Słowa kluczowe: potencjał turystyczny, obiekty przemysłowe, nowe zagospodarowanie, zabytek, dziedzictwo kulturowe, Suchedniów

Abstract

Suchedniów is a small city, located in the northern part of the Świętokrzyskie voivodeship, in the Skarżysko district, about 30 km from Kielce. The present city owes its origins to the rich deposits of raw materials and the metallurgy. When the industry based on the iron smelting has collapsed, other industrial facilities have appeared in its place, employing hundreds of peoples in this time. At the turn of the 20th and 21st century, industry was clearly disappearing in favor of developing tourism in this region, especially recreational. This is visible, among others, in intensive developing of accommodation infrastructure. The rich history of the city as a large industrial center and many traces from this period in the form of abandoned infrastructure of forges and factories can be used to direct and further develop tourism through proper use of these facilities in Suchedniów. The industrial tourism trend constitutes a great way to develop historical industrial facilities, that remember the times of Old Polish or the Central Industrial District.

Keywords: tourism potencial, industrial facilities, new development, monument, cultural heritage, Suchedniów

NOTKA O AUTORACH

Dr Paweł Przepióra, geograf, geomorfolog, absolwent Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach; asystent w Zakładzie Geomorfologii, Geoarcheologii i Kształtowania Środowiska Instytutu Geografii. Autor artykułów naukowych krajowych i zagranicznych; jego prace badawcze obejmują zakresem zagadnienia geomorfologii fluwialnej, glacialnej, geoarcheologii oraz antropogenicznych przekształceń środowiska. Uczestnik *Paphos Agora Project* w latach 2017–2018.

Dr Marcin Frączek, absolwent geografii i studiów doktoranckich Instytutu Geografii UJK w Kielcach; adiunkt w Zakładzie Geomorfologii, Geoarcheologii i Kształtowania Środowiska tej uczelni specjalizujący się w paleogeografii czwartorzędu, geomorfologii fluwialnej i geoarcheologii m.in.: Polski, Węgier, Białorusi i Cypru. Autor artykułów naukowych krajowych i zagranicznych. Uczestnik *Paphos Agora Project* w 2015 r.

Dr Patryk Brambert, geograf, adiunkt w Zakładzie Badań Regionalnych Instytutu Geografii UJK. Zainteresowania badawcze dotyczą: zjawiska klastrów, oceny potencjału przedsiębiorczości i atrakcyjności gospodarczej obszarów, specjalizacji gospodarki, konkurencyjności. Autor kilkunastu publikacji z tego zakresu.

Szymon Piasta, regionalista, bloger, autor książek poświęconych tematyce Suchedniowa oraz najbliższych okolic, działacz sportowy, z zawodu leśnik. Reporter sportowy „Gazety Suchedniowskiej”, wiceprezes i członek Zarządu MKS „Orlicz”, rzecznik prasowy m.in. TPS. Został odznaczony Brązową Odznaką Honorową PZPN, Złotą, Srebrną i Brązową Odznaką Honorową ŚZPN. Jego zainteresowania obejmują działalność sportową, turystyczną i książki.